

**O'ZBEKISTONDA ETNOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD
IMKONIYATLARINI O'RGANISH VA UNI OSHIRISHNING AHAMIYATI**

Jo'rabekova Matluba

O'ZMU Tarix fakulteti Etnografiya, antropologiya va etnologiya

Yo'nalishi I kurs magistranti

Annotatsiya. *O'zbekiston ko'plab tarixiy va madaniy boyliklarga ega. U qadimdan sivilizatsiya chorraxasida joylashgan bo'lib, hozirgi kunda ham Markaziy Osiyoda asosiy turizm yo'nalishlaridan biri bo'lib kelmoqda. Ammo hududda etnoturizm sohasini rivojlantirish, dunyo bo'ylab keng ko'lamli etnoturistlarni jalb qilish va mavjud etnografik obyektlarni namoyish etish ishlari biroz ortda ketmoqda.*

Kalit so'zlar: *Etnoturizm, doimiy rivojlanish, madaniyat, etnografik obyekt, madaniy tafovut, etnoturist,*

Аннотация. *Узбекистан обладает множеством исторических и культурных сокровищ. Он с древних времен находился на перекрестке цивилизаций и до сих пор является одним из главных туристических направлений Центральной Азии. Однако развитие сферы этнотуризма в регионе, привлечение масштабных этнотуристов со всего мира, презентация существующих этнографических объектов отстают.*

Abstract. *Uzbekistan has many historical and cultural treasures. It has been located at the crossroads of civilization times, and is still main tourist destinations in Central Asia. However, the development of the field of ethno-tourism in the country, the attraction of large-scale ethnotourists from around the world, and the presentation of existing ethnographic objects are lagging behind.*

Key words: *Etno-tourism, sustainable development, culture, ethnographic object, cultural differences, ethno-tourist.*

Etnoturizm – bu mahalliy shaxslar guruhiga va ularning madaniyatiga yo'naltirilgan turizm turi. Etnoturistlar mahalliy jamoalarning madaniy amaliyotlari va tajribalarini izlaydilar. Etnoturizm mahalliy jamoalar uchun iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlarni maksimal darajaga oshirish va atrof-muhit va madaniy merosga salbiy ta'sirlarni kamaytirishga qaratilgan [1, B. 8]. Etnoturizm – bu madaniy turizmning ixtisoslashgan shakli bo'lib, u mahalliy aholining turmush tarziga, madaniyatiga, xo'jalik faoliyati, milliy va an'anaviy qadriyatlariga, bayram va marosimlariga e'tibor qaratadigan turidir. Turistlar mahalliy aholining uylariga tashrif buyurishadi, ularning raqslari, marosimlari, festivallari va boshqa madaniy ifoda turlarida ishtirok etadilar va kuzatadilar [2, B. 12].

Etnoturizm atrof-muhitni muhofaza qilishga, shuningdek, mahalliy jamoalarga foyda keltirishga e'tibor qaratishi kerak. Etnoturizmga mahalliy jamoalar o'zlarining shaxsiy madaniyatini targ'ib qiluvchi faol ishtirokchilar va turistlar tomonidan jalb qiluvchi odamlar sifatida kuzatilishidan tashqari turizm keltiradigan iqtisodiy foydaning asosiy oluvchilari

hisoblanadi. Etnoturizm aholi bandligini ta'minlash va daromad olishda katta hissa qo'shmoqda. Shuningdek, u mahalliy jamoalarning madaniy o'ziga xosligini targ'ib qiladi. Ko'pgina mamlakatlarda g'arbning katta ta'siri bilan birga kelgan kuchli urbanizatsiya jarayoni sodir bo'ldi va bu madaniy qadriyatlar va o'ziga xosliklarning yo'q qilinishiga olib keldi [3, B. 7]. Etnoturizm odamlarni an'anaviy madaniy ko'nikmalar va bilimlarni qo'llab-quvvatlashga undash orqali madaniy o'ziga xoslik va qadriyatlarning tiklanishiga yordam beradi.

Shuningdek, bu etnoturizm mahsulotlari bo'lgan an'anaviy qo'shiqlar va raqslar kabi ijodiy sohalarni rag'batlantiradi va shu bilan mahalliy raqqosalar va musiqachilarga o'zlarining madaniy amaliyotlari va ko'nikmalarini amalga oshirishlari uchun muhim sharoitlarni taklif qiladi [5, B. 14]. Etnoturizm sohasi bazi davlatlarda hozirgi kunda bir biznesga ham aylanib ulgurdi. Etnoturizm biznesi tasviriy san'at va hunarmandchilik bilan chambarchas bog'liq bo'lib, etnoturizm korxonolari mahalliy ishlab chiqarilgan hunarmandchilik mahsulotlarini sotuvga qo'yadi va bu sayohatchilar uchun qo'shimcha qiymat va etnoturizm ishtirokchilari uchun qo'shimcha daromad manbai bo'lib xizmat qiladi [6, B. 22].

Etnoturizm madaniy tafovutlar orasida bog'lovchi vazifasini bajaradi, chunki u turli xil turmush tarziga va madaniyatga ega bo'lgan turistlarga mahalliy aholining turmush tarzi va madaniyatini namoyish qilishni o'z ichiga oladi. Bu shaxsiy o'zaro munosabatlar orqali amalga oshiriladi va shu bilan madaniyatlararo ta'lim va muloqotni kuchaytiradi. Misol uchun, Rio Grande De Terraba daryosi havzasida joylashgan El Descanso, Asodint mahalliy tashkiloti tomonidan boshqariladi va u yerga tashrif buyuruvchilarga an'anaviy taomlar va ichimliklar taklif etiladi. Sayyohlar Terraba va Katarata daryolari, qadimiy petrogliflar va ko'plab mahalliy jamoalarni ziyorat qilishlari va bu jamoalar tomonidan ishlatiladigan dorivor o'simliklar bilan tanishishlari, an'anaviy mahalliy o'yinlar o'ynashlari va mahalliy hunarmandchilik buyumlarini sotib olishlari mumkin. [7, B. 13] Turizmdan olingan foyda keyinchalik jamiyatni rivojlantirish loyihalariga qayta sarmoya qilinadi. Jamiyat daromadlari to'g'ri boshqarilsa, u juda qimmatli bo'lishi va jamiyatning ehtiyojlarini qondirishi mumkin. Etnoturizm biznesi institutsional salohiyatni oshirishga katta yordam beradi. Mahalliy hamjamiyatlar ham ushbu ishda o'z xissasini qo'shishga harakat qilishsa, etnoturizm muhim markaz bo'lishi mumkin, bunda jamoa birligini ta'minlash va mahalliy hamjamiyat tashkilotlarini mustahkamlash katta ahamiyatga ega. Etnoturizm, shuningdek, chekka hududlarda joylashgan mahalliy hamjamiyatlarning tashqi dunyo bilan aloqasini kuchaytirish imkoniyatini oshiradi [8, B. 3].

Etnoturizm sayyohlarga xorijiy mamlakatlardagi mahalliy hamjamiyatlarning madaniyati bilan yaqindan tanishish, ularning madaniy tajribalari, bilim va ko'nikmalarini tushunish imkonini beradi. Shu bilan birgalikda ular o'sha xalqning milliy bayram va festivallarida ishtirok etishi, milliy liboslarini kiyib ko'rishi va suratga olishi, milliy musiqalari bilan tanishishi mumkin [5, B. 16].

Etnografik turizmning o'ziga xos xususiyati shundaki, u sayyohlarning deyarli barcha toifalari uchun qiziqarli bo'lishi mumkin. Chet elliklar, ichki turistlar, o'z ajdodlarining

tarixi, an'analari va turmush tarziga qiziquvchi yoshlar uchun ham. Turizmning alohida turi sifatida etnoturizm juda ko'p ijtimoiy funksiyalarni bajaradi:

Etnoturizm turli etnik guruhlar vakillariga nisbatan bag'rikenglik munosabatini targ'ib qiladi;

Madaniy, ijtimoiy va landshaft-ekologik xilma-xillikni saqlashga yordam beradi;

O'zlikni anglash tuyg'usini mustahkamlash va etnik guruh istiqomat qilayotgan hudud madaniyatini yanada saqlashga hissa qo'shadi;

Mahalliy xalqning an'anaviy oshxonasi, kundalik turmush va hunarmandchilikning an'anaviy buyumlarini tayyorlashning mahalliy usullarini qayta tiklashga yordam beradi.

Ba'zan etnoturizm madaniy turizmga yo'naltirilgan turizmni ifodalash uchun ham ishlatiladi.

So'nggi yillarda etnoturizmning o'sishi bilan etnoturistlar toifasi kengaytirildi. Etnik madaniyatlarni o'rganuvchilar "etnosayyohlar" deb ataladi. Bugungi kunda etnosayyohlar turli madaniyatlarni kuzatish uchun sayohat qiladigan turistlarning alohida turidir. Moskardo va Pirs (1999), Avstraliyadagi aborigen madaniyatida tadqiqot o'tkazib, etnoturistlarning qiziqish darajasiga qarab to'rtta alohida guruhlarini ko'rsatadi. Ushbu to'rt guruh: Turistik aloqa guruhi, passiv madaniy o'rganuvchilar guruhi, etnik mahsulotlar va faoliyatlar guruhi, past etnik turizm guruhi.

Moskardo va Pirslarning tadqiqotiga ko'ra, bugungi kunda post-modern etnik turistlarining ikki turi mavjud: biri guruh madaniyatlararo aloqaning barcha jihatlarini ishtiyoq bilan qamrab oladi, o'yin-kulgu va mashg'ulotlarga qiziqadi, boshqasi esa etnik guruhlar bilan bevosita aloqa qilishni istamaydi. Passiv madaniy o'rganish guruhi sayyohlari o'zlarining sayohat qilgan etnik guruhlariga ta'sirini o'rganishga qiziqadi, ammo o'sha etnik guruhning iqtisodiy jihatlariga qiziqish bildirmaydi. Past etnik turizm guruhi vakillarining aslida etnoturizmga qiziqishi juda past bo'ladi, ularning aksariyati yon-atrofidagi odamlarning sayohat qilayotganligi sababli sayohatga chiqadi. Ushbu tadqiqot etnoturistlarini va ularning qiziqish sohalari haqida bilish uchun o'ziga xos istiqbollarni taqdim etadi. Ko'pgina tadqiqotlar etnosayyohlarni madaniy tajribalar orttirishni hohlovchilar deb biladi [9, B. 11].

Etnografik obyektlarning mavjudligi etnoturizmni to'g'ri tashkil etishning asosiy shartidir. Etnografik obyektlar ijtimoiy-madaniy resurslar tarkibiga kiradi va turistik xizmatlar ishlab chiqishda foydalaniladi. Rivojlanayotgan etnoturizm milliy madaniyatlarning tiklanishi va rivojlanishi omilidir. Chunki u unutilgan an'anaviy hunarmandchilik bo'yicha tadqiqotlar olib borilishi, hunarmandchilik maktablarining yaratilishi, va o'sha hududning tili, urf-odatlarini, madaniyati nafaqat saqlab qolinishiga, balki ommalashtirilishiga xissa qo'shadi. [10, B. 3].

Hozirgi kunda eng ko'p turistlar tashrif buyuradigan davlatlari qatorida Fransiya, Ispaniya, Tailand, Xitoy, Turkiya, Meksika, Italiya yetakchilik qilmoqda [11, B. 6].

Sayyohlar bugungi dunyoda faqatgina sayohatchilar emas. Ular migrantlarning bir turidir. Xo'sh nega turistlar aynan yuqorida keltirilgan davlatlarga tashrif buyurishni afzal ko'rmoqda? Ushbu savolning javobini Ispaniya misolida ko'rib chiqamiz.

Ispaniya geografik jihatdan juda xilma-xildir. Ispaniyaning dengiz bo'yida joylashganligi, sayyohlar uchun suv sporti va sarguzashtlari uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ikkita mashhur sayyohlik yo'nalishi, xususan, Balear orollari va Kanar orollari Ispaniyaning bir qismi bo'lib, sayyohlar uchun katta qiziqish uyg'otmoqda [3, B. 6]. Shuningdek, Ispaniyadagi har bir shaharning o'z madaniyati bor, ya'ni etnoregional xilma-xillik kuchlidir. Qachonki turistlar Ispaniyaning shaharlariga tashrif buyurganida, bu ularda huddi turli davlatlarga sayohat qilgandek taassurot qoldiradi. Misol uchun ba'zi regionlar aholisining tili bir-biriga umuman o'xshamaydi. Masalan: Kataloniyaliklar katalon tilida gaplashsa, Pais Vaskoliklar Euskeran tilida gaplashadi. Bundan tashqari, Ispan oshxonasining bir-birini takrorlamaydigan mazali taomlari bu yerga turistlar oqimini yildan-yilga oshirib borayotgan ikkinchi omildir. Sayohat davomida yangi taomlarni tatib ko'rish sayohatning eng ajoyib qismlaridan biri deyish mumkin. Ispaniyaga tashrif buyuradigan turistlar har bir regionning turfa xil taomlaridan tatib ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi [12, B. 2].

Ispaniyaga turistlarni jalb qiladigan keyingi omil bu uning an'anaviy va zamonaviy festivallaridir. Aksariyat festivallar avliyolar, afsonalar, mahalliy urf-odatlar va folklor asosida tashkil etiladi. Eng noyoblariga: Sevilya yarmarkasi (ispanchada Feria de Abril), Almonte, Uelvadagi Romeria de El Rocio, Pamplonadagi dunyoga mashhur Buqalar yugurishi, Valensiyadagi Fallas, Bunoldagi Tomatina (Valensiya) ajralib turadi. Kanar orollarida (Santa Kruz de Tenerife karnavali) va Kadisda karnavallar butun Ispaniyada ham mashhur. Mamlakat bo'ylab taniqli kinofestivallar mavjud bo'lib, ularning eng taniqlilari: mashhur San-Sebastyan xalqaro kinofestivali, Malaga ispan filmlari festivali, Seminchi (Valyadolid xalqaro kinofestivali), Mostra-de-Valensiya va Sitges kinofestivallari bo'lib, ular dunyodagi eng mashhur kinofestivaldir. Fantastik va dahshatli filmlarga ixtisoslashgan xalqaro festival ham bor. Musiqa festivallariga Sonar, FIB, Festimad, Primavera Sound, Bilbao BBK Live, Monegros cho'l festivali va SOS 4.8 festivali kiradi [13, B. 4].

La Tomatina – bu festival har yili avgust oyining oxirgi chorshanbasida Ispaniyaning Valensiya yaqinidagi Bunol shahrida o'tkaziladi. Har yili minglab odamlar dunyoning turli burchaklaridan ushbu festivalni tomosha qilish va unda ishtirok etish uchun tashrif buyuradi. Ushbu festivalda 100 metrik tonnadan ortiq pishgan pomidor ko'chalarga tashlanadi. 2013-yilgacha 40 mingdan 50 mingtagacha bo'lgan odamlar ushbu festival uchun Ispaniyaga kelgan. Kechki soat 12 lar atrofida bir qancha yuk mashinalari pomidorlarni shahar markaziga, Plaza del Puebloga olib boradi. Ushbu pomidorlar nisbatan arzonroq bo'lgan Extremaduradan olib kelinadi. Festival boshlanishining belgisi suv to'plarining havoga otilishi bilan boshlanadi. Festival 1 soat davom etadi. Qisqa vaqtli ushbu festival o'ziga har yili eng ko'p miqdordagi turistlarni jalb qiladi [14, B. 2].

Turistlarning aksariyatini Ispaniyadagi muzeylar jalb qiladi. Madrid shahri san'at muzeylari bo'yicha Yevropaning eng ko'p tashrif buyuriladigan hudud hisoblanadi. Ulardan eng mashhuri – bu Paseo del Prado bo'ylab joylashgan va uchta muzeyni o'z ichiga qamrab olgan "Oltin san'at uchburchagi" muzeyidir. Bulardan: "Prado" muzeyi, aralash shaxsiy

kolleksiyalardan tashkil topgan “Thyssen Bornemisza” muzeylari ham turistlar uchun tashrif maskanlari vazifasini o'tamoqda [15, B. 5].

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda dunyoning eng rivojlangan davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirish, shu bilan birgalikda o'z madaniyatini dunyoga tanitish uchun etnoturizmni rivojlantirishga alohida e'tibor bermoqda, turistlarni jalb qilish maqsadida mavjud etnografik obyektlardan unumli foydalanmoqda va etnoqishloqlar ham tashkil qilishmoqda. Bu xususdagi dunyo tajribasini o'rgangan holda, O'zbekistonda ham etnoturizm sohasini rivojlantirish imkoniyatlarini keng qamrovda o'rganib chiqish va imkoniyatlardan unumli foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chambers E, 1997. *Tourism and Culture: An Applied Perspective*. New York: State Univ.NY
2. Chambers E. 1999. *native Tours: The Anthropology of Travel and Tourism*: ProspectnHeights, IL: Waveland
3. Dana-Nicoleta Lascu, Lalita A. Manrai, Allison Gan. *A cluster of analysis of tourist attractions in Spain: Natural and cultural traits and implications for global tourism- 2018*
4. Eugenia Afinoguénova. *An Organic Nation: State-Run Tourism, Regionalism, and Food in Spain, 1905–1931 - The journal of modern history*.
5. Edward M. Bruner *Culture on Tour: Ethnographies of Travel*.
6. Edward Bruner and Beyond *The Ethnography of Tourism: (The Anthropology of Tourism: Heritage, Mobility, and Society)*
7. Emerita Sofia Munoz Estrada. (2018). *Eco-Etnoturism: An Option for Sustainable Environmental Management*.
8. Harkin, M. (1995) *Modernist anthro-pology and tourism of the authentic*.Annals of Tourism Research
9. Li Yang. *Planning for Ethnic Tourism: Case studies from Xishuangbanna, Yunnan, China.- 2007*.Ontario
10. Maya Gvinjila .*Features of the development of ethnographic tourism- 2018*.
11. [<https://daryo.uz/2019/07/05/dunyoning-sayyohlar-eng-kop-tashrif-buyuradigan-davlatlari-haqida-bilasizmi>]
12. <https://www.reuters.com/article/spain-economy-tourism/spain-tourist-arrivals-mark-record-for-6th-straight-year-in-2018-minister-idINKCN1PA1HK?edition-redirect=in>
13. [<https://web.archive.org/web/20100924114109/http://www.sanborondon.info/content/view/26362/>]
14. <http://www.museothyssen.org/en/thyssen/home>
15. <https://www.expansion.com/directivos/2016/04/15/5710963722601df9628b4673.html>